

ТЕОРІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ

УДК 376:364-53(477)]159.9:37.048-044.922“364”

Павло Сушко,

народний депутат України, заступник голови
комітету Верховної Ради України з питань
гуманітарної та інформаційної політики,
Голова Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України
з питань розслідування випадків
та причин порушення прав дитини
під час здійснення децентралізації повноважень з питань охорони дитинства,
реформування системи закладів інституційного догляду та виховання,
реалізації права дитини на сімейне виховання та усиновлення,
розвитку (модернізації) соціальних послуг
e-mail: sushko@rada.gov.ua
<https://orcid.org/0000-0002-0356-2047>

Леся Прохоренко,

доктор психологічних наук, професор,
директор Інституту спеціальної
педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка
e-mail: lesya-prohor@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-5037-0550>
Researcher ID: O-8044-2016

Pavlo Sushko,

People's Deputy of Ukraine,
Deputy Chairman of the Committee
of the Verkhovna Rada of Ukraine
on Humanitarian and Information Policy

Lesia Prokhorenko,

Doctor of Psychology Sciences,
Professor

Верховна Рада України, Київ, Україна

Інститут спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України, м. Київ, Україна
вул. Берлінського, 9, м. Київ, Україна, 04060

Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Mykola Yarmachenko Institute
of Special Pedagogy and Psychology, Kyiv, Ukraine
9 Berlinsky St., Kyiv, Ukraine, 04060

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИХ ЦЕНТРІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

ANALYSIS OF THE ACTIVITIES OF INCLUSIVE RESOURCE CENTERS IN UKRAINE DURING THE CONDITIONS OF WAR

Анотація. У статті обґрунтовано, що в умовах війни в Україні виникли серйозні виклики в системі освіти осіб з особливими освітніми потребами. Інклюзивно-ресурсні центри, які спеціалізуються на підтримці осіб з особливими потребами та інших вразливих груп громадян, відіграють критичну роль у забезпеченні доступу до якісної освіти, ресурсів та підтримки, особливо під час військових дій.

Дослідження роботи інклюзивно-ресурсних центрів в умовах війни в Україні дало змогу виявити потреби цих центрів, виклики, з якими вони зіштовхуються, а також сформувані шляхи покращення їхньої діяльності. Розкрито мету створення таких установ та завдання, які вони покликані вирішувати. З'ясовано наявний стан діяльності мережі інклюзивно-ресурсних центрів в Україні. За даними опитування, виявлено низку проблем в діяльності ІРЦ, зокрема: неузгодженість нормативно-правових актів, які регулюють діяльність ІРЦ; перевантаження наявного ресурсу ІРЦ, зокрема кадрового (брак фахівців; фахівці, які залишилися, виконують роботу, що охоплює всю сферу послуг для населення (іноді це один чи два фахівці); складність у виконанні комплексної оцінки і супровід внутрішньо переміщених дітей з особливими освітніми потребами та підтримку їх батьків (кількість ВПО значно більша, ніж в інших, що впливає на спроможність ІРЦ та часто потребує розширення їх мережі); брак фінансування (розподіл коштів субвенцій та місцевого бюджету між ІРЦ

залежить від рішень громади, тому в різних громадах різна фінансова підтримка ІРЦ) тощо. Доведено, що мережа інклюзивно-ресурсних центрів продовжує розвиватися задля доступності послуг, які вони надають дітям і їхнім родинам. Проаналізовано інноваційні сервіси та онлайн-ресурси надання відповідних послуг та наголошено на потребі їх вдосконалення.

У висновку зроблено припущення, що отримані дані дослідження можуть сприяти розробленню політик та програм, спрямованих на підтримку інклюзивності та соціальної справедливості в умовах війни.

Ключові слова: трансформація інклюзивно-ресурсних центрів, особливі освітні потреби, нормативно-правове врегулювання, психолого-педагогічний супровід.

Abstract. The article substantiates that the conditions of the war in Ukraine created serious challenges in the education system of persons with special educational needs. Inclusive resource centers, which specialize in supporting individuals with special needs and other vulnerable groups of citizens, play a critical role in ensuring access to quality education, resources and support, especially during military operations.

The study of the work of inclusive resource centers in the conditions of war in Ukraine made it possible to identify the needs of these centers, the challenges they face, as well as to form ways of improving their activities. The purpose of creating such institutions and the tasks they are designed to solve are disclosed. The current status of the network of inclusive resource centers in Ukraine has been clarified. According to the survey, a number of problems in the activity of the IRC were revealed, in particular: inconsistency of the normative legal acts that regulate the activity of the IRC; overloading of the available resources of the IRC, in particular personnel (lack of specialists; the remaining specialists perform the entire sphere of services for the population (sometimes it is one or two specialists); difficulty in performing a comprehensive assessment and accompanying internally displaced children with special educational needs and supporting their parents (the number of IDPs is much larger than in others, which affects the capacity of IRCs

and often requires the expansion of their network); lack of funding (distribution of subsidies and local budgets among IRCs depends on the decisions of the community, so in different communities IRCs have different financial support), etc, that the network of inclusive resource centers continues to develop for the accessibility of the services they provide to children and their families. Innovative services and online resources for the provision of relevant services are analyzed and the need for their improvement is emphasized.

The conclusion suggests that the obtained research data can contribute to the development of policies and programs aimed at supporting inclusiveness and social justice in wartime.

Key words: transformation of inclusive resource centers, special educational needs, regulatory and legal regulation, psychological and pedagogical support.

Актуальність дослідження. У рамках сталого розвитку пріоритетними завданнями освітньої політики України залишаються створення рівних можливостей та вільного доступу до освіти, задоволення особливих освітніх потреб, створення безбар'єрного та безпечного освітнього середовища усіх учасників освітнього процесу, що передбачено реалізацією Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р.

Для забезпечення рівного доступу до якісної освіти, у тому числі спеціальної, з 2018 року в Україні створено мережу інклюзивно-ресурсних центрів (далі – ІРЦ), які є першою ланкою на шляху здобуття освіти дитиною з особливими освітніми потребами (ООП). Інклюзивно-ресурсні центри надають, з однієї сторони, психологічну, педагогічну, реабілітаційну підтримку

дітям з особливими потребами та їхнім родинам, а з іншої – підтримку школі, сім'ї та громаді, до яких залучені ці діти.

Напрями діяльності ІРЦ передбачають організацію психолого-педагогічного супроводу, надання психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових послуг дитині з особливими освітніми потребами, метою яких є соціальна інтеграція таких дітей, розвитку їх самостійності, застосування набутих компетенцій в життєдіяльності тощо.

З метою формування у дітей компенсаційних способів діяльності, що є важливою умовою залучення дітей з особливими потребами в заклади різних рівнів освіти (дошкільної, загальної середньої, професійної вищої), спеціалісти інклюзивно-ресурсних центрів проводять комплексну оцінку фізичного, психічного, мовленнєвого розвитку дитини, її когнітивної, емоційно-вольової сфер, соціальної адаптації, комунікації, навчальної діяльності тощо. За отриманими результатами формують індивідуальну програму розвитку дитини та визначають напрями та обсяг психолого-педагогічних й корекційно-розвиткових послуг, які надаються фахівцями як інклюзивно-ресурсного центру, так і установами соціального захисту, закладами освіти.

У зв'язку із введенням воєнного стану відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 Міністерство освіти і науки України у доповненні до листа Міністерства освіти і науки України № 1/33-71-22 від 06.03.2022 р. надає додаткові роз'яснення та рекомендації щодо організації освітнього процесу для осіб з особливими освітніми потребами,

які переїхали на тимчасове проживання до інших регіонів України. Згідно з цим документом до нових завдань ІРЦ віднесено: проведення комплексної оцінки та здійснення системного кваліфікованого супроводу осіб з ООП, які вимушено змінили місце проживання (перебування) та були зараховані в інклюзивні класи (групи) або здобувають освіту з використанням технологій дистанційного навчання; надання інформаційної підтримки батькам дітей з ООП щодо закладів, у яких дитина може продовжувати навчання та отримувати інші додаткові послуги; створення умов для психологічної підтримки дітей-переселенців, дітей, які переживають психологічну травму; надання додаткових корекційно-розвивальних послуг всім дітям з ООП, зокрема й дистанційно й ін.

Водночас є певні проблеми, які перешкоджають виконанню інклюзивно-ресурсними центрами своїх завдань, зокрема: збільшені межі територіального обслуговування; територіальна доступність для дитини; нестача та перевантаження фахівців; недостатнє фінансування; брак навчально-методичного та матеріально-технічного забезпечення; наявність та доступність укриття; неузгоджене нормативно-правове забезпечення; відсутність критеріїв оцінки діяльності; складність комунікації із закладами освіти та охорони здоров'я, батьками та органами влади тощо.

Вищезазначене зумовило потребу у проведенні емпіричних розвідок щодо практичного досвіду функціонування ІРЦ в умовах війни та узагальненні отриманих результатів, які стануть

поштоvhом до оновлення нормативно-правових актів щодо діяльності таких установ.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Реалізація дослідження ґрунтується на висновках наукових робіт вітчизняних і зарубіжних учених: концептуальні положення сучасної філософії національної освіти (І. Зязюн, В. Кремень, В. Луговий, В. Огнев'юк, О. Топузов та ін.); концептуальні положення розвитку освіти в Україні; сутність освітнього середовища та його функції (Г. Балл, І. Бех, Є. Бондаревська, Т. Браун, Дж. Гібсон, С. Сисоєва та інші); концептуальні засади навчання осіб з ООП в умовах інклюзивного освітнього середовища (В. Засенко, Д. Деспелер, Т. Лорман, Т. Сак, Д. Харв та ін.); теоретичні основи організації командної взаємодії психолого-педагогічних фахівців в умовах інклюзивного освітнього середовища (В. Засенко, Е. Данілавічюте, С. Кульбіда, С. Литовченко, Л. Прохоренко, Т. Сак, Н. Ярмола та ін.); концептуальні положення навчання дітей з особливими освітніми потребами (В. Гладуш, О. Глоба, Н. Гончарук, В. Засенко, Є. Клопота, В. Кобильченко, С. Кульбіда, В. Панок, Н. Пахомова, Л. Прохоренко, Г. Соколова, М. Супрун, І. Татьянчикова, К. Тороп та ін.); концептуальні положення інклюзивної освіти (В. Бондар, Дж. Лупарт, Т. Сак та ін.).

Питанням становлення та діяльності інклюзивних ресурсних центрів, як служб комплексної підтримки і супроводу дитини в процесі навчання в Україні, присвячені роботи багатьох вчених, зокрема: вивчення закордонного досвіду та особливостей

створення інклюзивно-ресурсних центрів в Україні (Е. Данілавічюте, В. Калінін, С. Кульбіда, С. Литовченко, О. Орлов, М. Порошенко, Д. Прохоренко, Л. Прохоренко, Н. Софій, В. Шевченко, Н. Ярмола); питання розвитку та завдань корекційно-реабілітаційних служб України в контексті надання відповідної допомоги дітям з особливими потребами (Н. Кеда, О. Чеботарьова, А. Шевцов); питання інтегрованого (інклюзивного) навчання та виховання дітей з особливими потребами в загальноосвітніх закладах розкривають В. Бондарь, Л. Байда, І. Білозерська, Л. Даниленко, К. Кольченко, М. Сварника, Н. Софій, О. Патрикеева, П. Таланчук, В. Шинкаренко; теоретико-методологічні засади інклюзивного навчання висвітлено в працях канадських та американських дослідників М. Forest, М. Giangreco, E. Lusthaus, J. Pearpoint, J. Putnam та ін.

Мета статті – проаналізувати стан розвитку мережі інклюзивно-ресурсних центрів в Україні в умовах війни, окреслити нагальні проблеми в діяльності ІРЦ та надати коментарі щодо їх можливого розв'язання.

Процедура дослідження. У процесі дослідження було розроблено та проведено опитування, проведено бесіди та круглі столи з керівниками установ інклюзивно-ресурсних центрів Київської, Одеської, Дніпропетровської, Закарпатської та Чернігівської областей України.

Процедура дослідження була структурована таким чином.

1. Планування і підготовка: а) визначення цілей опитування (які проблеми виникають в діяльності ІРЦ в умовах війни); б)

розроблення питальника та тем бесід (створення запитань, тем, спрямованих на отримання інформації, за п'ятьма напрямками діяльності ІРЦ – управління, матеріально-технічна база, навчально-методичне забезпечення, фінансування та освітні послуги); в) визначення методу опитування і бесід (онлайн, у телефонному режимі, індивідуальні бесіди, інтерв'ю в zoom); г) планування обсягу вибірки (інклюзивно-ресурсні центри Київської, Одеської, Дніпропетровської, Закарпатської, Чернігівської областей України); д) модеровані дискусії з керівниками установ з метою уточнення та аналізу отриманих даних.

2. Проведення дослідження: а) контакт з установами щодо їх участі в опитуванні та отримання згоди; б) розроблення опитувальника в google формі, розповсюдження засобами мережі інтернет та різних месенджерів; в) збір даних (збір відповідей від установ, враховуючи строки, встановлені для заповнення питальника); г) організація онлайн-бесід (індивідуальних і групових) та збір даних за результатами бесід; д) проведення групових модерованих дискусій, з метою уточнення отриманих результатів.

3. Аналіз отриманої інформації: а) обробка даних, аналіз результатів (вивчення отриманих відповідей, виявлення тенденцій, закономірностей та ключових проблем в діяльності ІРЦ).

4. Обговорення результатів на модерованих дискусіях за участі адміністрації ІРЦ, дослідницької громадськості, громадських організацій (обґрунтування результатів у вигляді презентації).

5. Обґрунтування результатів (розроблення пропозицій щодо покращення роботи інклюзивно-ресурсних центрів в умовах війни).

Така процедура забезпечила систематичний та об'єктивний підхід до збору та аналізу інформації, яку було одержано у процесі дослідження.

Результати дослідження. Було виявлено, що найбільше проблем у респондентів виникає через неузгодженість нормативно-правих документів, якими керуються ІРЦ в своїй роботі і, зокрема, Положення про ІРЦ: 69 % опитуваних вказали на неузгодженість щодо атестації фахівців; 58% – відзначають відсутність нормативів розподілу робочого часу; 82% респондентів вбачають неузгодженість в нормі щодо єдиного тарифного розряду для фахівців, обґрунтовуючи тим, що є різниця між фахівцем з вищою категорією і без категорії (наразі всі прирівняні, через що відсутня мотивація в роботі, що разом із низькою оплатою праці спричиняє відтік кадрів з ІРЦ); 64% опитуваних свідчать про відсутність Стандарту щодо кваліфікаційних категорій керівника ІРЦ, фахівця-консультанта тощо.

У період війни робота інклюзивно-ресурсних центрів надзвичайно змінилася й обтяжена іншими додатковими завданнями, зокрема проведенням комплексної оцінки та

здійсненням системного кваліфікованого супроводу осіб з ООП, які вимушено змінили місце проживання (перебування). За результатами дослідження, у східних областях 90% осіб, які потребують допомоги фахівців ІРЦ, становлять місцеві жителі, близько 10% – переселенці із зон бойових дій, у західних областях – місцеві жителі понад 80%, переселенці – понад 20%, у західних/східних областях, які межують з кордонами інших держав, до ІРЦ звертаються в середньому – 30 % місцевих жителів, 10 % – переселенців і 60 % – осіб з національних меншин.

Гостро постали питання щодо узгодження рівня підтримки та визначення типу труднощів за існуючими методиками. Понад 77% керівників ІРЦ наголошують на необхідності узгодження у всій нормативній документації питань щодо типів/видів труднощів, перехід від нозологій до освітніх труднощів та переліку фахівців, які можуть проводити корекційно-розвиткові заняття, а також примірного переліку цих корекційно-розвиткових занять, його розширення тощо.

За даними опитування, яких рівнів підтримки найчастіше потребують діти з особливими освітніми потребами в освітньому процесі у закладах загальної середньої/дошкільної освіти, які звертаються до ІРЦ, було отримано такі дані (рис. 1).

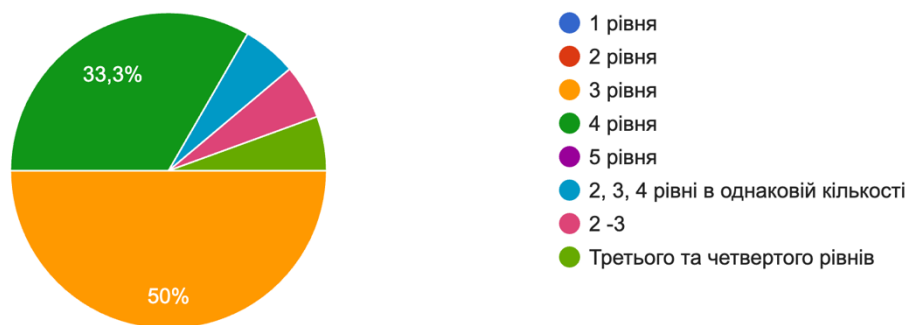

Рис. 1. Результати щодо рівнів підтримки, яких потребують діти з ООП в інклюзивно-ресурсних центрах

Першого (1) рівня підтримки потребують 5% дітей, тобто ті, які мають незначні поодинокі труднощі, які можна подолати зусиллями закладу освіти. Тим дітям, які потребують другого (2), третього (3), четвертого (4) і п'ятого (5) рівнів, рекомендовано звертатися до інклюзивно-ресурсного центру для проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки. За результатами опитування, другого (2) рівня – потребують 5 % дітей (мають труднощі II ступеня прояву, тобто труднощі легкого ступеня прояву), третього – 50% дітей (мають труднощі III ступеня прояву, тобто труднощі помірного ступеня прояву), четвертого – 35 % осіб з ООП, які мають труднощі важкого ступеня прояву. Учні з найтяжчими ступенями прояву надається п'ятий рівень підтримки, вони, за свідченнями фахівців, перебувають на опіці в закладах соціального захисту й до освітнього процесу не долучені.

Цікавим видається той факт, що у східних та північно-східних областях, які межують із зонами бойових дій, до філій ІРЦ найчастіше звертаються діти з II, III і IV рівнями труднощів,

які потребують другого (5%), третього (5%) і четвертого (5%) рівнів підтримки, до західних обласних ІРЦ, які межують з країнами ЄС, найбільше звертаються діти з III та IV рівнями труднощів (понад 50%).

На період дії воєнного стану згідно з Положенням інклюзивно-ресурсні центри мають надавати психологічну підтримку дітям-переселенцям, дітям, які переживають психологічну травму, додаткові корекційно-розвивальні послуги всім дітям з ООП, а також створювати належні умови для звернення до ІРЦ осіб, які супроводжують групи внутрішньо-переміщених і потребують додаткової підтримки.

У цьому контексті, за підсумками опитування, до найпоширеніших труднощів відносять: недостатність корекційно-розвиткових занять в закладах освіти внаслідок частих тривог чи дистанційного навчання; недовіра діагностичних міжнародних методик на дітях з сенсорними порушеннями; проведення комплексної оцінки розвитку для дитини з ООП; збільшення дітей з порушеннями мовлення, відсутність мовлення у дітей дошкільного віку; панічні атаки, збільшення дітей з психічними розладами; емоційне вигорання батьків; труднощі у виборі закладу освіти, влаштування в заклад освіти дітей з важкими порушеннями; труднощі професійного орієнтування осіб з ментальними та психічними розладами; адаптація дитини в садочках, нестача фахівців та корекційних годин; адаптація дітей з ООП з сімей ВПО до нового колективу; психічні розлади;

визначення освітніх труднощів та рівня підтримки, визначення соціоадаптивних труднощів та ін. (Рис. 2).

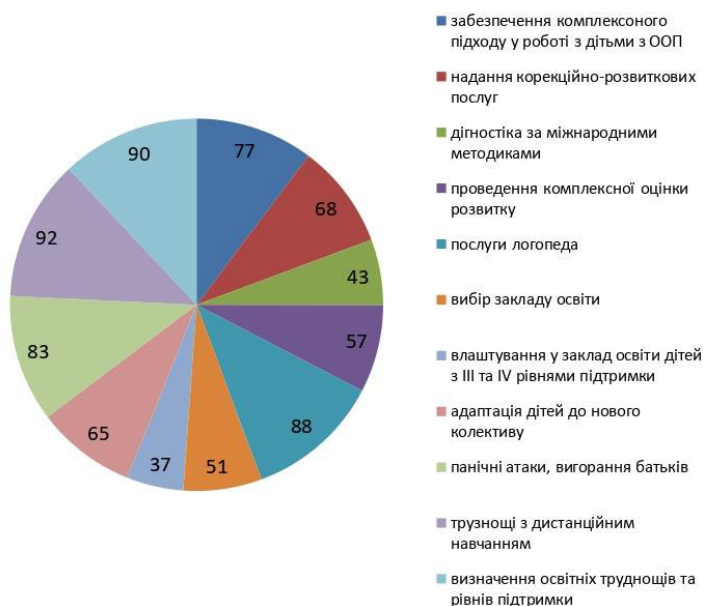

Рис. 2. Найпоширеніші проблеми, з якими звертаються родини дітей з ООП до фахівців ІРЦ (у %)

Близько 47% респондентів вказують на необхідність нормативного врегулювання питань проведення фахівцями ІРЦ корекційно-розвиткових занять з дітьми з ООП, які навчаються в інклюзивних закладах освіти, за відсутності таких фахівців у цих закладах.

Найпоширенішою проблемою, яка виникає у фахівців-консультантів – обмеження надання освітніх послуг лише окремим категоріям дітей: з особливими освітніми потребами, які не відвідують заклади дошкільної освіти; дітям, які перебувають на індивідуальному патронажі й зараховані до закладів загальної середньої освіти; вимушено переміщеним особам. Втім, є родини, які виховують дітей з особливими

освітніми потребами й бажають отримувати корекційно-розвиткові послуги саме на базі ІРЦ, і фахівці ІРЦ в межах робочого часу можуть надавати ці послуги. Водночас більшість родин, які виховують таких дітей, проживають в сільській місцевості, або внаслідок фінансових проблем сім'ї, слабого інтернету, а частіше всього із-за складних порушень такі діти не можуть працювати в онлайн-форматі – потребують офлайн-занять з фахівцем.

Значна кількість фахівців ІРЦ пов'язують труднощі у роботі з недостатньою індивідуалізацією програм (68% опитуваних), зокрема це: неадаптованість програм до потреб кожної дитини з особливими потребами; відсутність чітких методичних рекомендацій для фахівців ІРЦ щодо діагностики дітей, направлених з ЗДО для зарахування в логопедичні групи; відсутність комп'ютерних програм (для дітей з аутизмом), для використання їх на планшеті; незначна кількість програм для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку за різними типами труднощів (за нозологіями); відсутність програми переходу дитини з РАС з ЗДО до початкової школи тощо.

Брак кваліфікованих кадрів пов'язують з недостатнім кількісним та якісним складом фахівців ІРЦ, що обмежує можливості центрів у наданні якісних послуг (близько 56% респондентів). Водночас частина опитуваних вказує на неможливість самостійного вибору установи, яка надає послуги по перепідготовці фахівців, у тому числі за кошти самих працівників, та відсутність, на рівні МОН України, річних

програм перепідготовки для педагогічних працівників, які бажають працювати в ІРЦ тощо (рис. 3).

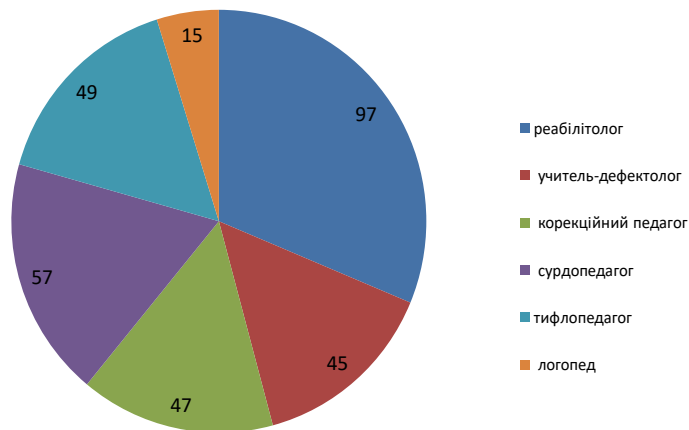

Рис. 3. Дані опитування щодо браку фахівців в установі (у%)

За результатами опитування, найбільшу потребу установи ІРЦ мають у фахівцях-реабілітологах, сурдопедагогах, тифлопедагогах, корекційних педагогах. Невмотивованість цих фахівців до роботи в цих установах пояснюють низькою заробітною платнею, відсутністю в установах необхідного обладнання для роботи та таких спеціалістів в громаді тощо.

Понад 60% респондентів зазначили про недостатнє забезпечення методичними матеріалами та ресурсами, що ускладнює процес підготовки та навчання дітей з особливими потребами (в різних областях виникають проблеми з підручниками для дітей з ООП і, що важливо, відсутні методичні рекомендації з використання таких підручників). Водночас учасники опитування відзначають відсутність/недостатність

методичних розробок щодо роботи з дітьми з ООП/переселенцями, які отримали психічну травму внаслідок війни (рис 4).

Рис. 4. Стан методичного забезпечення щодо роботи з дітьми, які отримали травмівний досвід

Однією з проблем, які є в діяльності ІРЦ в умовах війни – недостатня міжвідомча співпраця (вказало 49% опитуваних). Керівники наголошують на недостатній координації з іншими установами на міжгалузевому рівні, низькій активності у підписанні меморандумів і договорів про співпрацю, низькій підтримці з боку відділів освіти та департаментів, обласних центрів підтримки.

На фінансові обмеження/несвоєчасне надання фінансування – вказали понад 72% респондентів, що є серйозною проблемою, оскільки центри не мають достатньо коштів на покращення та розвиток своєї роботи.

Водночас близько 48% респондентів відзначили брак доступу до надання підтримки і консультацій для вчителів та батьків, що призводить до неможливості отримати необхідні знання та навички в роботі з дітьми з особливими потребами.

Більшість керівників ІРЦ (близько 65% опитуваних) вказали на невідповідність приміщення ІРЦ усталеним вимогам, що є одним з негативних чинників у діяльності ІРЦ (рис. 5).

Рис. 5. Відповіді щодо відповідності приміщення ІРЦ усталеним вимогам

До основних проблем з устаткуванням респонденти відносять: відсутність обладнання для ресурсної кімнати, дидактичних матеріалів; нестачу мультимедійного обладнання; несвоєчасне та невідповідне обслуговування обладнання та устаткування; неможливість закупити програмне забезпечення; недостатність обладнання для вчителя-реабілітолога, вчителя-логопеда; недостатність обладнання для роботи з дітьми з РАС; брак приміщень, через що немає змоги використовувати великогабаритні засоби корекції, відсутність окремих робочих кабінетів; відсутність технічних засобів, таких як сухий басейн, педагогічна пісочниця, сенсорне приладдя, килимки тощо.

64% респондентів зазначають на необхідності врегулювання питання щодо роботи ІРЦ в період оголошення надзвичайних ситуацій (розроблено методичні рекомендації

МОН України щодо роботи в надзвичайних ситуаціях лише для закладів освіти, втім ІРЦ не є закладом освіти).

Узагальнюючи можна стверджувати, що з 2018 року установи ІРЦ значно розширили напрями своєї діяльності, арсенали корекційно-розвивальних послуг та психолого-педагогічного супроводу, отримали вміння працювати в кризових ситуаціях та в дистанційних формах.

Багато змін відбулося й в законодавчих актах, які формують діяльність ІРЦ: створено цифрову систему АС ІРЦ, яка спрощує процедуру реєстрації осіб з особливими потребами, які потребують тієї чи іншої інформаційної підтримки; надано рекомендації щодо навчання дітей з особливими освітніми потребами в закладах спеціальної та позашкільної освіти, закладах освіти з інклюзивним навчанням; запропоновано варіативність моделей і форм здобуття освіти, що дає змогу обрати оптимальний освітній маршрут для кожної дитини з ООП з урахуванням її потенційних можливостей, потреб й інтересів тощо.

Втім сьогодні, умовах воєнних дій в Україні, однією із причин дестабілізації в діяльності ІРЦ є відсутність чіткого механізму/алгоритму дій як на державному, так і на місцевому рівні, в межах впровадження реформ, повільний процес розроблення необхідних нормативно-правових актів, а також відсутність єдиних та спільних підходів для розв'язання проблем й відповідної взаємодії з місцевими органами влади з боку центральних органів.

Вищезазначене спонукає до нагального вирішення питання врегулювання нормативно-правових актів в сфері освіти осіб з особливими потребами, зокрема це:

- узгодження механізму надання додаткових освітніх та інших платних послуг на базі ІРЦ, як неприбуткової організації (п. 64. Положення про ІРЦ); одним з таких варіантів може бути створення на базі ІРЦ потужних центрів з максимальною кількістю фахівців, які зможуть надавати освітні послуги дітям з ООП за ЦПУ;
- законодавчо врегулювати надання фахівцями ІРЦ корекційно-розвиткових послуг дітям на індивідуальному патронажі на базі ІРЦ, якщо створені всі умови і наявне все обладнання для таких занять (за бажанням батьків);
- автоматизувати формування звіту діяльності ІРЦ, відповідно до АС ІРЦ (автоматизованої системи ІРЦ);
- законодавчо закріпити право на суміщення роботи директора ІРЦ і фахівця-консультанта, за наявності відповідної освіти;
- нормативно затвердити автономію ІРЦ від органів управління освітою;
- нормативно врегулювати атестацію фахівців та визначити кваліфікаційні категорії, на кшталт, фахівець-консультант (сурдопедагог);
 - змінити норму щодо єдиного тарифного розряду для фахівців (адже є різниця між фахівцем з вищою категорією і без категорії, а зараз всі прирівняні і відсутня мотивація, зокрема і в заробітній платі);

- дозволити фахівцям педагогічне навантаження в межах робочого часу (проблему можна вирішити, додавши до структури чотири ставки педагогічного працівника і фахівці, які мають досвід, в межах робочого часу, можуть виконувати цю роботу);
- зняти вимогу «Стаж педагогічної роботи не менше, як 2 роки», надати змогу працювати в ІРЦ бакалаврам (в умовах війни на одного фахівця припадає значна кількість дітей, що складає значні труднощі при оцінці розвитку дитини та проведенні корекційно-розвиткових занять, адже кожна дитина потребує індивідуального підходу та щонайменше декількох занять на тиждень);
- узгодити питання щодо нозологій та типів/видів труднощів, перехід від нозологій до освітніх труднощів у всій нормативній документації (зокрема 88 Постанова);
- узгодити додатки до Постанови 88 щодо переліку фахівців, які можуть проводити корекційно-розвиткові послуги та примірною переліку корекційно-розвиткових послуг;
- врегулювати питання щодо роботи ІРЦ в період оголошення надзвичайних ситуацій (в існуючих методичних рекомендаціях подано керівництво лише для закладів освіти);
- ввести в графік роботи ІРЦ методичний день.

Всі окреслені зміни дадуть поштовх до розвитку установ ІРЦ, що й передбачено планом розвитку України в умовах повоєнного відродження, а саме: на досвіді європейських країн, принципах, підходах, інструментарію ЄС сформувати позитивні

практики в освіті осіб з особливими потребами в Україні; створити безпечне, дитиноцентричне освітнє середовище з урахуванням принципів безбар'єрності й доступності освіти на рівні міжнародних стандартів, яке здатне забезпечити надання освітніх та інших послуг особам з особливими освітніми потребами, незалежно від місця розташування ІРЦ чи закладу освіти; забезпечити якісний психолого-педагогічний супровід дітям, які отримали психологічну травму внаслідок військових дій в Україні; впровадити нові підходи до організації навчання дітей з особливими потребами із метою їх соціалізації та надання можливості реалізувати себе в суспільстві й ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Євченко, М., & Белова, О. (2020). Особливості впровадження інклюзивних ресурсних центрів в Україні. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 3 (59), 119–125. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2020-59-119-125>.
2. Обухівська, А., & Ілляшенко Т. (2019). Інноваційні технології в діяльності інклюзивно-ресурсного центру. Київ : Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи.
3. Порошенко, М.А. (Ред.) (2018). *Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів : Навчально-методичний посібник*. Київ : Представництво Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні.
4. Прохоренко, Л., Стойка, В., & Йовдій, В. (2023). Інклюзивно-ресурсні центри в умовах війни: окремі питання освіти дітей з особливими потребами. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови.*, 2 (23), 115-130. <https://doi.org/10.33189/epsn.v2i23.234>
5. Проблеми інклюзивно-ресурсних центрів та пропозиції щодо їх розв'язання [Problems of inclusive resource centers and proposals for their

solution]. Режим доступа: <https://eo.gov.ua/problemsy-inkliuzyvno-resursnykh-tsentriv-ta-propozytsii-shchodo-ikh-rozv-iazannia/2024/03/06/>

6. Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр», від 12.07.2017р. №545. Київ. {Із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 617 від 22.08.2018; № 983 від 21.10.2020; № 765 від 21.07.2021. Режим доступа : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF#Text>

7. Про роботу інклюзивно-ресурсних центрів та організацію освітнього процесу для осіб з особливими освітніми потребами у період воєнного стану (*Лист МОН № 1/3710-22 від 28.03.22 року*). Режим доступа: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86391/

REFERENCES

1. Ievchenko, M., & Bielova, O. (2020). Osoblyvosti vprovadzhennia inkliuzyvnykh resursnykh tsentriv v Ukraini [Peculiarities of implementation of inclusive resource centers in Ukraine]. *Vcheni zapysky Universytetu «KROK»*, 3 (59), 119–125. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2020-59-119-125>. [in Ukrainian].
2. Obukhivska, A., & Illiashenko, T. (2019). Innovatsiini tekhnolohii v diialnosti inkliuzyvno-resursnoho tsentru [Innovative technologies in the activities of the inclusive resource center]. Kyiv : Ukrainyski NMTs praktychnoi psykholohii i sotsialnoi roboty. [in Ukrainian].
3. Poroshenko, M.A. (Red.) (2018). Orhanizatsiino-metodychni zasady diialnosti inkliuzyvno-resursnykh tsentriv : Navchalno-metodychnyi posibnyk [Organizational and methodological principles of activity of inclusive resource centers: Educational and methodological manual]. Kyiv : Predstavnytstvo Dytiachoho fondu OON (IuNISEF) v Ukraini. [in Ukrainian].
4. Prokhorenko, L., Stoika, V., & Yovdii, V. (2023). Inkliuzyvno-resursni tsentry v umovakh viiny: okremi pytannia osvity ditei z osoblyvymy

potrebamy [Inclusive resource centers in war conditions: specific issues of education of children with special needs]. *Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy.*, 2 (23), 115-130. <https://doi.org/10.33189/epsn.v2i23.234> [in Ukrainian].

5. Problemy inkliuzyvno-resursnykh tsentriv ta propozytsii shchodo yikh rozviazannia. Rezhym dostupa: <https://eo.gov.ua/problemy-inkliuzyvno-resursnykh-tsentriv-ta-propozytsii-shchodo-ikh-rozv-iazannia/2024/03/06/> [in Ukrainian].

6. Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro inkliuzyvno-resursnyi tsentr», vid 12.07.2017r. №545. Kyiv [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the Regulation on the inclusive resource center", dated 07/12/2017. №545. Kyiv]. {Iz zminamy, vnesenymy zghidno z Postanovamy KM № 617 vid 22.08.2018; № 983 vid 21.10.2020; № 765 vid 21.07.2021. Rezhym dostupa : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

7. Pro robotu inkliuzyvno-resursnykh tsentriv ta orhanizatsiiu osvitnoho protsesu dlia osib z osoblyvymy osvitnimy potrebamy u period voiennoho stanu [On the work of inclusive resource centers and the organization of the educational process for persons with special educational needs during martial law] (Lyst MON № 1/3710-22 vid 28.03.22 roku). Rezhym dostupa: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86391/ [in Ukrainian].

УДК: 376(477)

Лариса Сухарєва,

аспірантка Інституту спеціальної педагогіки і психології

імені Миколи Ярмаченка НАПН України

mega_larisa21@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-0376-6564>

Larysa Sukharieva,